

რეცენზია

თედო ღუნდუა

რეცენზია აზერბაიჯანულ სკოლის სახელმძღვანელოებზე*

1. „მაძული“. V კლასი. იაგუბ მაჰმუდლუ, რაფიკ ხალილოვი, საბირ ალაევი (რუსულ ენაზე).
2. აზერბაიჯანის ისტორია. VI კლასი. ბელი ალიევი, იუსიფ იუსიფოვი, ილიას ბაბაევი, იდაათ ჯაფაროვი, აიდა მაძედოვა (რუსულ ენაზე).
3. აზერბაიჯანის ისტორია. VII კლასი. იაგუბ მაჰმუდლუ, იუსიფ იუსიფოვი, რაგიმ ალიევი, აკპერ ხოჯაევი (რუსულ ენაზე).

მიდია-ატროპატენა სპარსული პროვინციაა, ტერმინი „ატროპატენა“ კი სახეცვლილი ფორმით „აზერბაიჯან-ადარბადაგანია“. არაბებმა ნომინალი ჩრდილოეთით მდებარე ალბანეთზეც განავრცეს, სადაც არა სპარსულად, არამედ იბერიულ-კავკასიური ენობრივი ოჯახის ერთ-ერთ ენაზე საუბრობდნენ. არავითარი ეკონომიკური და ეთნოკულტურული სინთეზი ჩრდილოეთსა და სამხრეთს შორის არ განხორციელებულა. ეკონომიკურ ინტეგრაციას არც მაშინ ჰქონია ადგილი, როცა XI ს-დან ალბანეთი გათურქდა; ხოლო ჩრდილოეთ ირანმა მიიღო რამდენიმე მძლავრი თურქმანული *receptio*. უკანასკნელი თურქმანები მეტ-ნაკლებ ირანიზაციას დაექვემდებარნენ. თანამედროვე აზერბაიჯანი სეფიანთა სახელმწიფოს ნაწილი იყო, მაგრამ არც ახლა მომხდარა მისი ეკონომიკური სინთეზი სამხრეთულ კომპლექსთან. სწრაფი კაპიტალიზაცია და მომავალი სანედლეულო შიმშილის პერსპექტივები რუსეთის ეკონომიკურ ინტერესებს სწორედ სამხრეთის მიმართულებით წარმართავდა. ირანი რუსულ ექსპანსიურ პროგრამაში მოხვდა. ბაქოს სახანოს მოსახლეო-

* 2002 წლის დასაწყისში აზერბაიჯანის განათლების სამინისტრომ წინადადებით მიმართა საქართველოს განათლების სამინისტროს, რათა აღნიშნული სახელმძღვანელოებით ესწავლებინათ აზერბაიჯანის ისტორია საქართველოს სკოლებში იმ მოსწავლეებისთვის, ვისი მშობლიური ენაც აზერბაიჯანულია. სახელმძღვანელოები სარეცენზიოდ გადაეცა სპეციალისტებს, მათ შორის, მე.

ბის ლინგვისტური სიახლოვე ჩრდილოირანულ თურქმანებთან კი აზერბაიჯანელი ერის შექმნის ჰიპოთეზის საფუძველი გახდა, რასაც იმპერიალისტური გეგმების სოციალური საყრდენის ფუნქცია უნდა შეესრულებინა.

ისტორიკოსებს კი უნდა ემტკიცებინათ: 1. თურქების ავტოქტონურობა, 2. ამ თურქულენოვანი ეკონომიკური კომპლექსის ისტორიული რეალობა.

ამ კუთხით სარეცენზიოდ წარმოდგენილი სახელმძღვანელოები კონცეპტუალური მონოლითია.

პან-აზერბაიჯანული არარსებული ნაციის წინაპართა წრე საკმაოდ ფართოა: აქ არიან ხაზარები (V კლ. გვ. 5); საკები და მათი დელოფალი ტომირისი, კიროს აქემენიდის მკვლელი – ცენტრალური აზიის მაგივრად ისინი თურმე ამიერკავკასიაში ცხოვრობდნენ; მასაგეტები, რომლებიც რატომღაც თურქები ყოფილან (V კლ. გვ. 34); ოლუზები – ისინი თურმე მთელ სამხრეთ კავკასიაში ცხოვრობდნენ (V კლ. გვ. 66); აყ-ყოინლუ (V კლ. გვ. 100); თურქულად საუბრობდნენ მანას მოსახლეობა და მიდიელები (VI კლ. გვ. 74, 82); ალბანელებიც კი (VI კლ. გვ. 41); სკვითების და კიმერიელების, რომლებიც აქ ჩარჩნენ, დედა-ენა თურქული ყოფილა (VI კლ. გვ. 99); კომპაქტურად არა, მაგრამ მაინც, თურქები ყველგან იყვნენ, კასპიის ზღვიდან აფხაზეთამდე და ტრაპიზონამდე (VI კლ. გვ. 167).

აზერბაიჯანის ეკონომიკური სისტემის საზღვრები კი ასეთია: კასპიის ზღვიდან თბილისამდე (VII კლ. გვ. 7), ბორჩალოც აზერბაიჯანია; დარუბანდიდან სამხრეთის მიმართულებით, ჩრდილო ირანის ჩათვლით (VI კლ. გვ. 86). ალბანეთის და ატროპატენას ჩამოყალიბებით საფუძველი ჩაეყარა ერთი ხალხის ჩამოყალიბებას. არადა, აღნიშნული ორი სოციალური კონტრაქტი კატეგორიულად განსხვავებული სტილისტური ნიშნების მატარებელია. ალბანეთის სამეფოში შედიოდა ალაზნის ველი, სრულად, და სანარიაც (კახეთი) (VI კლ. გვ. 103; VII კლ. გვ. 104). სომხეთის რესპუბლიკის ტერიტორია ერევნითურთ დასავლეთ აზერბაიჯანია (VI კლ. გვ. 5). ხანდახან საზღვარი სპარსეთის ყურეა, მაგ. სეფიანთა ირანი აზერბაიჯანული სახელმწიფოა (V კლ. გვ. 8-9, 25). ძველი აზერბაიჯანის საზღვარი პერმანენტულად თბილისის სანახებამდე მოდის (V კლ. გვ. 42, 54, 103).

თბილისის სტატუსი ბუნდოვანია. ამიერკავკასიის სეიმის დაშლის შემდეგ აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობის დეკლარაცია სეიმის წევრმა აზერბაიჯანელმა დეპუტატებმა, უკვე აზერბაიჯანის ეროვნულ საბჭოში გაერთიანებულებმა, თბილისშივე განახორციელეს. მერე კი განჯაში წავიდნენ. სახელმძღ-

კანელოში ერთადერთი ფრაზაა – აზერბაიჯანის მთავრობა თბილისიდან განჯაში გადმოვიდა (V კლ. გვ. 207). ერთ-ერთ რუკაზე (VII კლ. გვ. 59) თბილისი უკვე აზერბაიჯანია; ისევე როგორც ლორე და ჰერეთიც IX-X სს. (VII კლ. გვ. 104). თბილელი ჯაფარიანი ამირები აზერბაიჯანელები ყოფილან (VII კლ. გვ. 119). მიჰრანიანებაც თურქები არიან (VII კლ. გვ. 33). ერთ ადგილას სანარია შირვანშაჰების სამფლობელოა (VII კლ. გვ. 110). უკომენტაროდ და უკრიტიკოდ არის მიღებული იბნ-ჰაუქალის ცნობა თბილისზე; გამოდის, რომ ეს ქალაქი ძირითადად მუსლიმურია და არანის ნაწილია (VII კლ. გვ. 156).

გარდა თურქულენოვანი ავტოქტონური მოსახლეობისა, ალბანეთში თურმე სხვა ხალხებაც ცხოვრობდნენ. სწორედ მათ მიუღიათ ქრისტიანობა და ბატონყმური სისასტიკენიც მათ დაუნერგიათ. სახელმძღვანელოების ავტორები დაჟინებით ამტკიცებენ, რომ ქრისტიანობა მხოლოდ ზოგიერთმა არათურქმა ადგილობრივმა ფეოდალმა მიიღო. ანტიქრისტიანული ტენდენციები და გაიაურების წინააღმდეგ ბრძოლის პერმანენტული აუცილებლობის მტკიცება სახელმძღვანელოებს სასაცილოდ სანაფათოდ გადააქცევს (VII კლ. გვ. 23, 30, 101). ქრისტიანნი არიან, წყაროს მიხედვით, „გიაურნი შავ სამოსელში“ – სიმბოლო ქართველი და სომეხი ფეოდალებისა, ბიზანტია მათ ზურგს უკანაა (V კლ. გვ. 77-78, 140; VII კლ. გვ. 6).

პანთურქული იმპერია ავტორთა იდეალია; დასავლეთის და აღმოსავლეთის თურქები ერთად უნდა იყვნენ (V კლ. გვ. 6). იმასაც კი განიცდიან, თემურმა და ბაიზიდმა ერთმანეთზე მახვილი რომ აღმართეს (V კლ. გვ. 10). თურმე ოტომანთა და სეფიანთა სახელმწიფოები მოძმე ქვეყნები ყოფილან?! გულისტანის და თურქმენჩაის საზავო ხელშეკრულებები დიდი აზერბაიჯანის დამანგრეველი რეჟიმია.

რუსოფობია და არმენოფობია სხვა დამატებითი შტრიხებია; მ. გორბაჩოვიც კი სომხების აგენტად ჰყავთ შერაცხული (V კლ. გვ. 265). პირდაპირი მუქარაა ზოჯალის მოვლენების თაობაზე სომეხთა მიმართ (V კლ. გვ. 292). სომხები ერევნის მხარეში მოსულან რუსების დახმარებით, და შემდგომ მათ მთელი ტოპონიმიკა შეუცვლიათ.

ქართველების მიმართ კეთილმეზობლურ ურთიერთობას ქადაგებენ. მაგრამ თვით ქართული მონარქიის ზენიტშიც არა თუ არ სცნობენ საქართველოს სამეფოს ნაწილად დასავლეთ შირვანს, არამედ ანისიც და მტკვრის მარჯვენა ქართული სანაპიროც ილდეღიზიდების საათაბაგოში შეყავთ (V

კლ. გვ. 78).

მარქსიზმი კიდევ ერთი მახასიათებელი შტრიხია. გამოყენებულია ისეთი მოძველებული ტერმინი, როგორცაა „მონათმფლობელური მესოპოტამია“.

აქ ჩამოყალიბებული კონცეფციები არის ხელოვნური, მას უპირისპირდება მთელი კომპლექსი საისტორიო წყაროებისა და არააზერბაიჯანული ან არათურქული სპეციალური ლიტერატურა. ჩამოთვლასაც კი აზრი არ აქვს.

რა შედეგები შეიძლება მივიღოთ, თუ აღნიშნული სახელმძღვანელოები დაინერგება საქართველოს იმ მოსწავლეებისთვის, ვისი დედა ენაც აზერბაიჯანულია? გაიზრდება უცხოელი მოქალაქე, რომელიც ქვეყნის ძირითად მოსახლეობას საკუთარ მტრად აღიქვამს. არის სხვა საერთაშორისო პრობლემებიც – ამ სახელმძღვანელოების აპრობაციას და ექსპლოატაციას შეიძლება მოჰყვეს ერთდროულად რამდენიმე სახელმწიფოს სამართლიანი პროტესტი, ეს სახელმწიფოებია – რუსეთი, სომხეთი, ირანი. ამ უკანასკნელის უზარმაზარი კულტურული მემკვიდრეობა აზერბაიჯანულად არის შერაცხული. კიდევ ერთი – ყოველივე ეწინააღმდეგება ისეთ ლოკალურ ნორმატიულ აქტებს, როგორცაა საშუალო განათლების ადგილობრივი სტანდარტები.

ამის გამო, 1. შეუძლებლად მიგვაჩნია აღნიშნული სახელმძღვანელოების დანერგვა საქართველოს განათლების სისტემაში, 2. აზერბაიჯანის განათლების სამინისტროს წინადადება არის პროვოკაციული, ის გახდება ეთნოკონფლიქტების საფუძველი საქართველოში.